

УДК 159.9

Психологічні особливості та умови професійної діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів

Алещенко В.І.

Запропонований автором матеріал статті присвячений проблемі професійної діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів. Стаття являє собою короткий аналіз проблеми відносно вітчизняних та зарубіжних досліджень. В ній розкриваються мета і результати дослідження визначеної проблеми. Проведений аналіз дозволив визначити умови професійної діяльності які утворюються під впливом стресогенних факторів.

Ключові слова: професійна діяльність, стресогенні фактори, миротворчий підрозділ.

Предложенный автором материал статьи посвящен проблеме профессиональной деятельности военнослужащих миротворческих подразделений. Статья представляет собой короткий анализ проблемы относительно отечественных и зарубежных исследований. В ней раскрываются цель и результаты данной проблемы. Проведенный анализ позволил определить условия профессиональной деятельности проявляющиеся под воздействием стрессогенных факторов.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, стрессогенные факторы, миротворческое подразделение.

The material which is proposed by the author of the article discusses problems of professional activity for troopers in peacekeeping units. The article represents the short analysis of the problem made by the scientist of our country and foreign countries. The aim and the results of the researches are presented in the article. The analysis gave us opportunity to define the conditions of professional activity which are created by stressors in peacekeeping units. Key words: professional activity, stressors, peacekeeping unit

Сучасний стан науково-технічного забезпечення миротворчих підрозділів супроводжується певними змінами призначення та режимів використання техніки, що висуває перед вченими як першочергове завдання вимоги об'єктивного вивчення впливу умов професійної діяльності на боєздатність миротворців в особливих умовах.

В останні роки багато досліджень спрямовано на досягнення оптимальних умов діяльності, раціонального співвідношення професійно важливих якостей спеціалістів і машин як елементів загальної системи управління. У межах цього напрямку була сформована концепція функціонального комфорту щодо створення такого робочого стану індивіда, за якого досягається відповідність засобів, умов праці, можливостей та індивідуально-психологічних особливостей людини, що зумовлює адекватну мобілізацію психічних і фізичних сил до активної праці та високої боєздатності [1; 10].

Ученими доведено, що сучасні військові професії пов'язані з особливими умовами праці, які зумовлені впливом соціально-психологічних, технічних, природних і біологічних чинників, які висувають до військовослужбовця, його психологічних якостей підвищені вимоги [2; 8].

Умови та психологічні особливості професійної діяльності військовослужбовців миротворчого контингенту (особливо протягом миротворчої місії) визначаються високою відповідальністю за виконання поставлених завдань, тривалим перебуванням у стані емоційної напруги, своєрідністю інформації, яка має істотний вплив на виконання поставлених завдань.

Хоча дана проблематика й виглядає як інтернаціональна та має відношення й до інших армій, завдання покращення умов професійної діяльності миротворців українського контингенту постає актуальним та складним як у теоретичному так і в практичному відношенні.

Мету дослідження складає аналіз умов та особливостей професійної діяльності миротворців, що свого часу виконували завдання на теренах Югославії, виходячи з стресогенних факторів їх діяльності.

Результати дослідження:

У миротворчих підрозділах професійна діяльність більшості фахівців характеризується складною і напруженою аналітико-синтетичною роботою головного мозку, що потребує від військовослужбовця високої стійкості уваги, напруги функцій аналізаторів. Поряд з цими показниками у миротворців, особливо під час виконання бойових завдань, відмічаються зміни показників, які характеризують силу процесів збудження і гальмування, їх рухомість, точність реагування на подразники, величину порогових сприймань, а також пам'ять, увагу і мислення. Відбуваються різнобічні зміни функцій організму, які є інтегральною характеристикою впливу на військовослужбовців умов життєдіяльності, та їх специфічних особливостей.

До особливостей професійної діяльності військовослужбовців миротворчих підрозділів відноситься виражена психічна напруга, яка діє під час усього періоду миротворчої місії. Найбільш типовими причинами її виникнення є: висока відповідальність за роботу, що виконується, дефіцит (або надлишок) часу й інформації для прийняття рішення, дія перешкод, вплив несприятливих умов життєдіяльності в оточенні великої кількості сучасної бойової техніки, міжособистісна несумісність, соціально-психологічна й сенсорна ізоляція.

Суттєвий вплив на надійність і успішність професійної діяльності миротворців чинять соціально-психологічні фактори. Передусім це міжособистісні відносини, які залежать від спільності інтересів у бойовій зміні, від індивідуально-психологічних особливостей особового

складу. Великого значення набувають проблеми, пов'язані з обмеженими можливостями зняття емоційної напруги протягом миротворчої місії [4; 5].

Для військових спеціалістів миротворчих підрозділів великого значення набуває проблема боездатності – тобто здатність військовослужбовця виконати бойове завдання. Під боездатністю розуміється такий стан психіки військовослужбовця який характеризується готовністю якісно і своєчасно виконати завдання, прийняти вірне рішення і діяти відповідно до інструкцій і настанов. Боездатність включає в себе мотивацію, силу волі, здатність приймати рішення в умовах дефіциту часу та інформації, вміння йти на ризик, подолання страху, моральний стан та цілий ряд інших соціально-психологічних, професійно значущих для військового спеціаліста якостей. Боездатність особового складу визначається високим рівнем професіоналізму, фізичною та психологічною стійкістю, витривалістю і працездатністю.

Під час виконання бойових завдань на всіх миротворців діє складний комплекс факторів зовнішнього середовища, які є спільними для багатьох військових професій та істотно впливають на ефективність професійної діяльності військовослужбовців і мають свою специфіку. Багато вчених звертають увагу на різнобічні функціональні стани, що впливають на надійність та ефективну діяльність людини. До таких відносяться: втома, хронічна втома, перевтомлення, стани гіпокінезії, монотонії та нервово-психічної напруги. Саме поняття психічного стану в практиці необхідне для того, щоб визначити можливості спеціаліста, який перебуває у тому чи іншому стані, виконувати свої професійні обов'язки надійно й ефективно. Психічний стан – це фонові активність нервової системи, в умовах якої реалізуються ті чи інші поведінкові особливості тварин і людей і є загальною інтегральною характеристикою роботи мозку, яка визначає загальний стан багатьох його структур. Психічний стан залежить від особливостей праці, значущості мотивів, які спонукають до виконання конкретної діяльності, величини сенсорного навантаження, яке може досягати високого значення в умовах сенсорної депривації; індивідуальних особливостей нервової системи.

Різнобічні умови професійної діяльності миротворців призводять до зміни функціонального стану організму й розвитку втоми, під якою розуміється спад боездатності після більш-менш тривалої праці. Отже, зниження боездатності може бути симптомом втоми, коли вона викликана фізичною працею. При цьому боездатність знижується тимчасово і відновлюється за період звичайного відпочинку. Втома розглядається вченими з трьох сторін: сторони суб'єктивної – як психічний стан; сторони фізіологічних механізмів; сторони зниження ефективності праці [5]. У той же час втома – це наслідок специфічних умов діяльності. З психологічної точки зору втома виступає як своєрідний психічний стан, що більшою мірою виявляється у бойових підрозділах.

В умовах миротворчої діяльності значне місце відводиться проблемі перевтомлення – стану організму на межі патології, який розвивається під впливом тривалої та безперервної роботи у стані втоми, або тоді, коли регламентований відпочинок між циклами роботи є недостатнім для відновлення фізичного і психічного здоров'я, а об'єктивно-суб'єктивні ознаки втоми зберігаються. До об'єктивних ознак перевтомлення відносяться: розлади уваги, пам'яті, мислення, порушення сну, міжособистих взаємин, потовиділення, зменшення маси тіла, збільшення частоти серцевих скорочень за хвилину та ін. Головним критерієм перевтомлення є різке зниження боездатності.

У дослідженнях щодо вивчення праці фахівців організаторського, сенсорного, моторно-вольового, технологічного профілів до яких ми відносимо військовослужбовців миротворчих підрозділів, підтверджено, що втома і перевтомлення як негативні стани характеризуються зниженням боездатності під час виконання бойових завдань [7].

На думку М. С. Корольчука та В. М. Крайнюк, психологічними ознаками перевтомлення поряд зі зміною боездатності, для військових спеціалістів можуть бути: зміни суб'єктивного стану та звичайної поведінки особистості; підвищена конфліктність, роздратованість; замкненість (відлюдкуватість); неадекватна реакція на жарт; бурхлива реакція на будь-яке зауваження (зовнішня або внутрішня); безсоння або сонливість [3].

За даними нашого дослідження під час виконання миротворчих завдань військовослужбовцями миротворчих підрозділів саме ці ознаки підтверджували у них стан перевтомлення.

Таким чином, перші ознаки втоми і перевтомлення з'являються в залежності від функціональних резервів організму, фізичного розвитку, психологічної витривалості, професійної та психологічної підготовки особового складу.

У дослідженнях, проведених вченими в галузі вивчення умов професійної діяльності миротворців та їх впливу на боездатність, значне місце відводиться характеристиці соціально-психологічних факторів, серед яких відзначається згуртованість військових підрозділів [6; 9]. Під згуртованістю розуміють сумісну діяльність людей, спрямовану на виконання спільних завдань. Вона тісно пов'язана зі структурною організацією гурту, раціональним розподілом функціональних обов'язків, професійною підготовкою спеціалістів, підпорядкуванням особистих інтересів та потреб колективним завданням підрозділу. Але стосунки між членами групи, їх спрямованість і активність залежать, з одного боку, від широти та спільності інтересів, а з іншого – від їх індивідуальних психологічних особливостей, які в основному визначають характер внутрішньогрупової атмосфери. В основі згуртованості підрозділів лежить психологічна сумісність, під якою розуміється об'єднання таких індивідуальних особливостей людей, які за своїми соціально-психологічними властивостями та якостями забезпечують максимально

можливий результат при мінімальній психологічній ціні діяльності. Порушення цього принципу призводить до підвищення конфліктності, емоційної напруги, роздратованості та інших психічних станів, які, у свою чергу, значно впливають на професійну діяльність.

Істотний вплив на боєздатність миротворців і ефективність їх діяльності чинить своєрідність інформації, яку отримує військовослужбовець. У звичайних умовах людина постійно переробляє, передає і поглинає великий обсяг інформації, розподіляючи її на особисту, яка має цінність індивідуальну; спеціальну, яка має цінність для формальних соціальних груп; масову, що передається засобами масової інформації. Під час виконання миротворчої місії така інформація, як правило, коротка, лаконічна. Зі збільшенням тривалості виконання завдань у миротворців за відсутності інформації виникають тривожність, депресія, невротичні стани, порушення сну.

Значне місце під час виконання миротворчої місії військовослужбовцями вчені відводять такому явищу, як емоційна напруга. Відповідно до переважання процесів збудження або гальмування стан емоційної напруги може проявлятися у формах гіперактивності, яка характеризується підвищеними руховими реакціями, метушливістю, говірливістю та ін., а також гальмування, для якої характерні пригнічення, сповільнені реакції, утрата реагування на різні подразники.

Значний вплив на надійність та боєздатність миротворців чинять технічні фактори, які визначають перш за все умови життєдіяльності: шум, вібрація, механічні коливання, електромагнітні випромінювання та ін. Тривала дія шуму на людину небезпечна для її здоров'я, знижує її боєздатність. Симптоми несприятливої дії шуму різнобічні, але у першу чергу відчувається головний біль, запаморочення, роздратованість, дзвін у вухах. У подальшому відмічається послаблення уваги, порушення точності рухів, зниження швидкості реакції та ін. В осіб, які довго працюють з джерелами електромагнітних коливань, виникають різнобічні порушення у функціях центральної нервової та серцево-судинної системи.

Висновки:

1. На успішність професійної діяльності військовослужбовців національних контингентів значно впливає комплекс природних, технічних, біологічних факторів, які суттєво поглиблюють дію соціально-психологічних чинників, таких, як висока психічна напруга, дефіцит особистої інформації, загроза життю, наявність низького рівня згуртованості підрозділів, порушення режимів праці та відпочинку.

2. Професійна діяльність українських миротворців відбувається в умовах безпосередньої дії на особистість різноманітних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Вони діють поєднано, різнобічно і тривалий час, що на фоні високої соціальної відповідальності і нервово-психічної напруги, сенсорної депривації, особливостей міжособистісних стосунків негативно впливає на боєздатність особового складу.

Література

- 1.Алещенко В.І. Психологічна реабілітація військовослужбовців з постстресовими психічними розладами: Навчальний посібник [Текст] / В.І.Алещенко, О.Ф.Хміляр. –Харків, ХУПС. – 2005. – 84 с.
- 2.Арзамаскин Ю.Н., Бублик Л.А., Караяни А.Г., Черкасов А.В. Морально-психологическое обеспечение деятельности Вооруженных Сил Российской Федерации. – М.: ВУ, 1997. – Ч. 1, 2. – С. 40-93.
- 3.Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення професійної діяльності в звичайних та екстремальних умовах. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
- 4.Примак П.Т. Особливості дослідження психологічної підготовленості особового складу миротворчих частин та підрозділів // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д.Максименка. – К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2007. – Вип. 35. – С. 407-414.
- 5.Психологическая подготовка личного состава подразделений Сухопутных войск к бою. – М.: ЦВСППИ, 1993. – С. 23-52.
- 6.Содержание и организация морально-психологического обеспечения боевых действий. – М.: ГА ВС, 1994. – 146 с.
- 7.Стасюк В.В. Екстремальні умови та їх вплив на індивідуальні особливості військовослужбовців // Збірник наукових праць ВН НАОУ. – К., 2000. – Вип. 6. – С.43-49.
- 8.Тимчасова інструкція про підготовку миротворчих контингентів і миротворчого персоналу Збройних Сил України для участі в міжнародних миротворчих операціях. – К., 2002. – 16 с.
- 9.Psychological factors of war. – Wash., 1988. – 502 p.
10. Summers H.G. Principles of War and Low-Intensiti Conflict // Military Review. – 1985. – № 3. – P. 43-49.